Bayerische Staatsbibliothek

München 2 NO, den 11. MAI 1938
Ludwigstraße 23

An

die Preuss. Staats Bibliothek

in Berlin

senden wir die am .... hierher geliehenen

Werke / Handschrift (30 Bde.) mit bestem Dank zurück. Wir ersuchen,

den ausgestellten Empfangsschein zu vernichten. / ~~uns zurückzustellen.~~

z klocka: llc 4152

1. Consilium de pace
1b responsum
2. Aphorismi doctrinae Jesuitarum
3. Cyriacus Thrasymacher.
4. Instrumentum pacis Oliv.
5. Vorschläge des Königs
6. Schreiben des Königs an Kurfürsten

CYRIACI THRASYMACHI
DE JUSTITIA ARMORUM SUECICORUM IN POLONOS

Perque ea

Liberata à magno periculo

Germania

AD

ANDREAM NICANOREM

EPISTOLA.

Juxta exemplar Stetinense.

HELMESTADI,

Excudebat HENNINGUS MULLERUS

CIↃ IↃ C LV.

Rutilius de Roma.

IVSTIS BELLORVM CAVSSIS, nec PACE SVPERBA

Nobilis ad SVMMAS gloria venis OPES.

CYRIACVS THRASY-MACHVS ANDREÆ NICA-NORI

AMICO SVO

S. P. D.

IDentidem ex me quæris, Amice, num quas ego censeam justificas caussas esse illorum armorum, quæ Serenissimus Potentissimusque Rex Carolus Gustavus, & Inclitum illud Suecorum Regnum in Poloniæ Regem & Rempublicam hodie movent: an item existimem bellum illud Polonicum Germanicæ saluti obfuturum, nec ne. De utroque enim per te dubium reddi, varijs in utramque partem hominum sermonibus: non posse tamen non sollicitudine quadam duci cum Germaniæ quia patria est, tum Sueciæ, quia haud dubie est Germaniæ à suis quondam oppressæ liberatrix, & adversus imminentia pericula præsidium. Si videlicet nullæ sint justæ Suecicorum armorum caussæ, verendum esse, etsi initia feliciter succedant, exigentibus id fortè Polonorum in Deum commissis, tandem tamen fatali ruina & illa vindicatum iri, summo pariter Germaniæ dispendio. Adhoc, quasi pro lorica fuisse hactenus Poloniam Germaniæ adversus barbaros populos, Moschos & Tataros: qua fracta videri nos jam imposterum iri expositos eorum tyrannidi & incursibus.

Ego verò agnosco animum amantem boni publici pariter & intelligentem. Non est autem quare te curæ istæ quidem mordeant. Etenim interdum injusta quoq; arma, (quæ Dei est sapiens humanarum rerum administra-

cto, antequam magnus ille & terribiles dies justum scelcribus supplicium decernet) diuturna satis felicitas excipit. Suecorum verò huic bello justificarum caussarum, quales solent ab hominibus & inter homines passim acceptari, nihil deficere : ac proinde non esse quod hactenus quidquam vereare: simul verò, nec fractis licet Polonorum rebus, periculum aliquod à Tataro Moschoque Germaniæ imminere, imo ab eo periculo nos hisce armis potissimùm liberari, quoniam ita vis, docebo.

Poteras vero prius illud jam tum didicisse, si qua par erat attentione expendisses, quæ editæ sunt chartæ de caussis novi hujus belli. Abunde enim illæ exhibent omnia, nisi quod brevitate sint fortassis tardiori cui Lectori nonnihil obscuriores. Non vacat sane culpa, quod illis lectis nondum acquiescas: sed vulgi sermonibus tanquam fluctu circumagi te patiaris.

Attamen, ceu promisi, dabo operam, ne quis te error amplius hac in re agitet: quoniam id postulat amicitiæ nostræ jus, & tua expectatio. Ordine igitur agam: initio belli hujus justitia exposita; deinceps facto progressu ad id, ut metu libereris de imminente imposterum Germaniæ à Moscho & Tataro periculo.

Nisi autem vehementer fallor, armorum quidem justitiam clare docuero, si ostendam duo: *per Polonos scil. non per Suecos stetisse hactenus, quominus dudum inter populos illos firma ac perpetua pax viguerit; Polonos porro multis modis induciarum leges fregisse, quæ sancte hactenus à Suecis sint observatæ, ac proinde culpa sua latissima ante tempus arma hæc in sese provocasse.*

Principio igitur tenendum est, bellum Suecis cum Rege & populo Polonico non demum nuper cæpisse, sed fuisse jam per annos quinquaginta sex; & quidem perpetuos; nisi quod non æque annis omnibus illud ferbuerit, & semel iterum per inducias aliquamdiu fuerit quasi suspensum. Originem belli non Sueci sed Poloni dederunt. Nec enim Suecorum aliquis antehac unquam Polonorum quenquam læserat, multo minus rempubl. eorum aliqua affecerat injuria, donec Sigismundus infestis armis, adjutus valida Polonorum manu, patrium Sueciæ regnum anno 1598 adortus est. Infeliciter quidem conatus ille cessit Sigismundo ejusque auxiliariis, imò cùm non desineret injuriarum, ab Ordinibus Regni Suecici, quos penes jus illud erat, proscriptus ille est anno sequente & Regni illius dignitate exutus, neque deinceps recuperare quidquam perditæ auctoritatis potuit: moliri tamen nunquam desiit cum suis Polonis, clam palamve, prout vires ferebant, quo Regni Sueciæ statum subverteret.

Non repetam Carolo Rege hinc inde gesta. Simul gubernaculo Regni est admotus Gustaphus Adolphus, non multo post iterum more suo classicum cecinit Sigismundus: multum profecturus, nisi nondum Russico bello solutus sueta sibi imprudentia fuisset rem aggressus, & in Sueciæ populo viguisset patriæ amor novoque Regi data fides. Agebatur tunc annus seculi hujus decimus sextus. Recitabo tibi illius moliminis historiam, non meis, non alienis, forte suspecti aut non satis rerum gnari testis, sed scriptoris Poloni verbis, quo minus dubites. Est ille Paulus Piasecius gente nobilis Polonus, dignitate primùm Abbas Claræ-tumbæ, inde Episcopus initio Camenecensis mox Præmisliensis, Regni Polonici senator, cujus prudentiam & candorem loquuntur quæ edidit Chronica. Is cum fecisset verba quædam de Comitijs Regni Polonici Ordinum, anno illhoc quem dixi habitis, pergit: *Subsidia quoq; Sigismundo Regi pro recuperando Regno Sueciæ fuerunt promissa.* Ad

hoc

hoc enim ille animum tunc magis quàm unquam alias applicave-
rat, persuasus quod, dum Gustavus Rex adhuc esset ætate immatu-
rus, facile ab eius obsequio Sueci possent avocari. In quo negotio
miserat quoq; ad Regem Daniæ suum Legatum Ioannem Veiher
Præfectum Pucsensem, postmodum promotum ad Palatinatum Cul-
mensem, ut illius animum tempestive ad juvandas partes suas fle-
cteret. Nec vana erat talis coniectura, cum iste studia popularia
necdum sibi devinxisset, & plures ibi adessent, qui illatas sibi à
Carolo eius Patre iniurias aliqua occasione vindicare cuperent: si
modo Sigismundus Rex tali opportunitati rei benè gerendæ consilia
cautiora coniunxisset. Verum omnia intempestive, præpostere:
ac magis ad præmonendum hostem fiebant. Nihilq; de istis cum
Consiliariis Polonis conferebat Rex, sed cum Suecis ac Germanis
tantum, qui pauci, illique rerum & præsertim belli ducendi exper-
tes in eius Aula aderant. Michael Adolphus Comes ab Althein,
(qui etiam sub hoc tempus instituendo novo ad debellandos Turcas
Ordine militum speciosius quam utilius laborarat) præcipuus belli
illius arbiter in se receperat, quod 20. millia militum Germanorum
conscriberet, & classe in Sueciam transportaret, qui tamen nullum
experimentum comparandi exercitus, vel conquirendæ classis ha-
bebat. Et nihilominus expeditionis istius moderatores, præsertim
Franciscus Tenagel, (carcerem & tormenta à Matthia Imperatore
propter arcana Rudolphi Imper. perpessus) quem Rex Sigismundus
Cancellarium Sueciæ renunciarat, ac Gabriel Poze Suecus, illo bel-
lico apparatu ab Altheinio promisso freti, (quasi exercitus in pro-
cinctu haberetur) bellum in Suecia divulgarunt, typo impressis Re-
giis edictis per Provincias ibi sparsis, quibus populi illi contra Gu-
stavum, uti illegitimum Regem concitarentur. Ac commoverat
hoc non leviter eam gentem, rationesque Gustavi turbasset gravi-
us, si ibi adfuisset præsto robur aliquod militare, cujus præsidio par-
tes Sigismundianæ fultæ succrescere potuissent. Sed cum illæ co-
piæ & classes Altheinii nusquam apparerent, omnes earum parti-
um ve-

um veriti exemplum, quod ibi tempore Caroli Regis multos simili-
bus Regis Sigismundi consiliis confisos frustratosq; perdiderat, se-
se à novandis rebus continuerunt. Gustavus quoque tali præmun-
tio admonitus, tempus longum habuit, ut in singulis Provinciis fide-
liores sibi Rectores instituerit, qui diligentius omnes hostiles cona-
tus observarent, & Patrem imitatus, prævenire periculum maluit,
bellumque induxit in Livoniam anno subsequente.

Hæc Piasecius. Narraverat ille jam tum ad annum
1613 nonnulla de Sigismundi in Sueciam molitionibus, in
Comitiis Warsaviensibus, frustra tamen, agitatis. *In recu-*
peratione, inquit, Regni Sueciæ subsidium à republ. tantis angustiis
pressa sperari non poterat: insinuatum tamen fuit, ut admoneantur
Ordines, quod Moschua, unde Rex in Sueciam divertere proposue-
rat, amissa, averteretur quoque tanta rei bene gerendæ pro vin-
dicando illo Regno occasio, & bellum quod inde Livoniæ immineret,
meliori compendio Moschovicarū virium averti potuisset. Narrat
idem in descriptione rerum anno 17 & 18 gestarum, expe-
ditionem Suecorum, classico Sigismundi excitorum, in Li-
voniam duce Farensbachio institutam, eiusque proditione
post corruptam: ut &, quemadmodum maiore felicitate
ipse Rex Gustavus Adolphus anno 21. in Livonia Rigam
occupaverit, anno autem 23 Sigismundus nova clam agi-
tarit consilia de transferendo in Sueciam bello, quæ Gu-
stavi adventus turbaverit. Sed hæc nihil ad rem nostram.
eoque non est quare hoc loco repetantur.

Quamvis verò omnia infeliciter Sigismundo ac Po-
lonis, Gustavo autem Adolpho Regi ex voto quasi cesse-
rint, non tamen Gustavus Adolphus Rex Regnique Sueci-
ci Ordines pacem Polonis offerre æquis conditionibus iam
tum anno 23. omiserunt. Non dissimulavit hoc Piasecius.
Verba eius hæc sunt de Rege Sueco: *Præ se ferebat ille tunc,*
quod ad tractandam pacem inclinaret: sed tam importune, absq;
præpa-

præparatione, cum hoste tàm superba ostentatione tumente, tractare, indignum videbatur. Stabat in anchoris nimirum propè Gedanum Gustavi classis, excita illo rumore de transferendo bello in Sueciam: impar erat gerendo bello Sigismundus, & tamen *indignum* scil. Polonis visum pacis oblatæ consilia agitare.

Sequente anno 24, irritis Comitiis Warsaviensibus, ob populi Polonici dissidia, etsi summè tenues essent Polonorum vires, Suecorum interim res in Livonia florerent, rursum pax Polonis oblata fuit, sed frustra. Dabo iterum testem illum Piasecium. *In privatis,* ait, *colloquiis Proceres, maximè Lithuani, Regi suadebant, ut consideret quod populi totius Regni bellis præteritis exhausti, ad vocem tributi sumptusq; bellicos subministrandos induruerant, eoq; bellum Suecicum difficilius duci posset, potius honestis mediis cum illo hoste transigeret. Ac proponebant conditiones pacis non indecoras, quas fidissimi Gustavi Regis Sueci familiares suggesserant: nempe ut restituta regno Poloniæ Livonia, universam Esthoniam & Finlandiam cum spe successionis in regno Sueciæ, si Gustavus decederet sine prole mascula, unus ex filiis Sigismundi Regis haberet: titulo quoq; Regis Sueciæ Rex Sigismundus uteretur, dummodo Gustavus cum eodem titulo Regio Regnum Suecicum securè teneret. Sed nihil profecerunt.*

Anno 25 denuo pacem perennem, vel saltim longas inducias Polonis Sueci, florentissimis rebus, obtulerunt: iterum verò reiecti sunt à Polonis. En testem tibi illum eundem Piasecium. *Præcipuum* inquit, *deliberationum Comitialium caput fuit de bello cū Suecis Livonico: ad quod isti dum Induciæ ad mensē Aprilem proximum stabilitæ finirent, maiores vires apparabant. Nec induci poterant ad prorogandas illas inducias in tractatu interim super hoc habito, nisi Rex Sigismundus eas longiores, nempe in multos annos esse vellet, vel Sueciæ Regno se abdicaret, pacemq; faceret perennem. Et maiores illi sumpserant animos,*

cum in-

cum inaudissent in Conventibus Terrarum (qui antecedere solent Comitia Generalia) Poloniæ Ordines à bello abhorrere, suisq; Nuntiis ad ista Comitia mandata dedisse, ut nulla tributa pro impensis belli illius concederent; quibus Regem Sigismundum destitutum, etiam iniquiores conditiones pacis suscepturum Sueci sperabant. Nec eos fefellit coniectura quoad tributa; exigua enim fuerunt concessa & quæ vix debito in præteritis expeditionibus contracto exolvendo sufficerent. Sed tamen Rex leges pacis aut induciarum ab ipsis propositas non probavit: quamvis Proceres evidentioribus argumentis reliquæ Livoniæ iacturam & maiora Reipublicæ incommoda inde nascitura demonstrarent.

Vindicavit tàm iniquam repulsam Deus, & illo quidem anno omnem Livoniam, excepto uno Dunæmundo, sequente magnam Prussiæ partem, donavit felicibus Suecorum armis; Iaroslaviam quoque urbem, penu locupletissimum totius Poloniæ, subito incendio perdidit.

Interea tamen *Gustavus Rex tractatum pacis institui petit,* teste eodem Piasecio pag. 385 (utor editione Batavica) imò anno 27 per Legatos Hollandicos, vel pacem vel triginta annorum inducias amplissimis conditionibus offert Polono, sed, ut antehac semper, frustra. Audi quæso narrantem & hoc Piasecium. *Legati Hollandici sic abruptum de pace tractanda colloquium, adveniente ad castra Rege Sigismundo Mense Septembr. iterum instauraverant, & prope ad optatum finem perduxerant, adnitentibus Proceribus Poloniæ, Regemq; suum pro tranquillitate publica deprecantibus. Tanto magis quod Gustavus omnium ablatorum restitutionem offerret, præter Rigam, quam ad plenam super jure successionis in Regno Sueciæ durantibus triginta annorum induciis faciendam decisionem, retinere voluerat. Sed totum illud negotium pene maturum, evertit nova Regi de recuperando Regno Sueciæ spes iniecta ab Austriacis, quorum intererat, ut Gustavus bello Polonico distineretur & à*

Germa-

Germanicis rebus averteretur. Ad finem enim tractatuum, cùm poſtridie pacis leges concludi & publicari debuiſſent, advenerat cum Stanislao akouski ab Hiſpano Rege miſſus Gabriel Roy, & paulo poſt eius collega Baro de hi, qui promiſit: quod intra duos menſes Regis Hiſpaniæ impenſis, claſſis viginti quatuor navium bellicarum in ſinu Baltico comparanda eſſet, eiq́ imponendi duodecim mille milites, à Valnſtenio iam ad hoc deſtinati, in Sueciam traiicere, ibiq́ ſedem belli figere deberent, ac impenſis Regis Hiſpaniæ ſuſtentari, donec bellum duraret: Ad quod ducenta millia talerorum Imperialium in collybis ſe habere prompta dicebat. Tam ſpecioſis itaq́ promiſſis confiſus Rex, induciis pro Regno Sueciæ, quod vivens illis auxiliis recuperare maluiſſet, longioribus ſubſcribere renuit, & rebus infectis Varſaviam rediit ad Comitia Regni.

Deluſus fuerat ab Hiſpano Sigiſmundus, adhæc claſſem novem inſtructiſſimarum navium perdiderat, Guſtavo contra plæraque feliciter ſucceſſerant; hic tamen promptus fuit ad acceptandas inducias, interventu Galliæ & Angliæ Regum, ex uſu Poloniæ potius quàm ſuo anno 29 pactas, Sigiſmundus verò perdifficilis. Diſertè idem teſtatur Piaſecius; *Regem talem pactionem improbaſſe. Exoratus tamen*, addit, *à Senatu, ut bellum illud tam difficile ad feliciora reipubl. tempora differret, eam ſuſcepit, approbariq́ publico Ordinum decreto permiſit.* Audi vero ſodes & Stanislaum à Kobyerzycko Kobierzicki, Caſtellanum Gedanenſem, florentiſſimum hiſtoriæ Vladislai Principis ſcriptorem. Verba ejus hæc ſunt l. 11. pag. 926. *Tandem bellum illud Prutenicum quod ultra quadriennium geſtum erat, induciis in quinquennium ſtabilitis conquievit. At Rex Sigiſmundus difficulter in eas conſenſerat, & antea multoties ſollicitatus ab Ordinibus, ut honeſtis, quas offerebant Sueci conditionibus, vel perpetuam, vel plurium annorum termino circumſcriptam conficeret pacem, neve*

rempubl.

rempubl. moleſto implicaret bello, nunquam adduci potuit; ſpei injectæ ab Auſtriacis ultra modum memor tenaxq́, quam illi ad recuperandum patrium regnum fecerant. Multa alia idem ille laudato ante loco narrat, quæ luculente docent, quantum inhiarit etiam tum Sigiſmundus vanis Hiſpanorum promiſſis, de invadenda Suecia: plura forte additurus, niſi illum claſſis Hiſpanicæ, quam Hollandi poſt Trompio duce deleverunt, conſilia latuiſſent.

Tertius inſecutus annus Guſtavum pariter & Sigiſmundum extinxit. Nemo tamen non facile videt, quamdiu quidem Guſtavus potitus eſt rerum, per Polonos ſtetiſſe ſolos, quo minus firma pax inter utrumque regnum coierit. Eluxit ſane idem ſtudium pacis in Guſtavo, etiam defuncto jam Sigiſmundo, quod ad Polonicum Senatum interregni tempore miſſo Legato, ſtudioſe illum monuerit ea agere, quæ impoſterum paci componendæ poſſent prodeſſe. Narrabo & rem illam verbis Piaſecij qualia habentur pag. 452. *Orator* (inquit) *ille repetitis longo temporum ordine principiis cultæ Polonis cum Suecis amicitiæ, eandem fato malo interruptam, cùm jam, inquit, obicem ſors removerit (Sigiſmundum Regem innuebat, ne verbo tamen eum læſit aut nominavit) facile reconciliari poſſe, Suecorumq́ ſtudium ad hoc non defore aſſerebat. Iteratisq́ Orationis ſuæ argumentis perſuadere conabatur, ut Ordines dum ſui juris eſſent, & priusquam Regem eligerent, ea omnia, quæ reconciliationem hujuſmodi, pacemq́ tractandam impedirent, tollere ſtuderent. Nempe ut non eligerent Regem ex Regis Sigiſmundi filiis, niſi prius iſti renunciarent hæreditati Regni Sueciæ: quod unicum pro renovanda cum Regno Poloniæ pace perpetua Suecus Rex expoſcebat. Reſponditq́ ei Archiepiſcopus ac Mariſchallus Equeſtris, Rempublicam à pace juſta & honeſta non abhorrere, & circa electionem Regis ea quæ è Republica futura eſſent, curare velle.* Tandem anno 35 pactæ

ſunt

sunt Stumdorfianæ postremæ induciæ in annos sex & viginti. Etiam tum vero Sueci pacem maluissent: impediverunt autem Vladislaus Rex ejusque fratres, & quibus eorum favor potior fuit quam salus publica. Diserte Piasecius pag. 480. *Et quidem propositum omnibus erat, universas inter hæc Regna controversias sopire, solidamq; in perpetuum pacem stabilire. Sed cum Rex Vladislaus cum suis germanis fratribus, uti Sueci requirebant, titulo Regis Sueciæ, & iure hæreditariæ successionis in Regno Sueciæ abdicari (licet hoc circa suam inaugurationem Polonis syngrapha secretiori caverat) omnino nollet; nonnisi induciæ ad annos viginti sex, nempe ad undecimam mensis Iulii diem, Anno Christi 1661 fuerunt stabilitæ.* Imo ipsæ illarum induciarum leges pacis studium in Suecis manifestum fecerunt. Reddiderunt enim hi Polonis Elbingam, Mariæburgum, Dirsaviam, Brunsbergam, Pilaviam, & in universum omne quicquid Prussiæ occupaverant, sola Livonia sibi retenta; simulque pepigerunt, ut durantibus induciis semel atque iterum de pace componenda ageretur.

Nec vero etiã illas de pace tandem aliquando constituenda tractationes Sueci, quantũ in ipsis fuit, intermiserunt. Bis magnis factis sumptibus, & corrogatis hinc inde Mediatoribus, Legati Lybecam illi fini missi sunt. Advenere quidem & Polonici. Sed hi primo statim congressu non dubitarunt producere tabulas plenipotentiales, quas appellant, non tantum multis vitiis refertas, verum tales etiam, quibus Polonus Rex Sueciæ Regem sese diceret, atq; ita Regnum Sueciæ sibi palam vindicaret. Vetitum id omne diserte erat legibus nuperis induciarum, atque adeo ne quidem salvis induciis id licebat; quei potuit hoc ergo tolerari cum de componenda pace ageretur? Nonne aperte illud nudavit, statim circa initia, à pace alienum animum? Serio moniti Poloni Legati à Legato Galliæ Regis, negotiorum pacis mediatore, agnoverunt etiam ipsi delictum, polliciti intra tres quatuorve hebdomades, emendata hac culpa, novis tabulis justo Suecorum Commissariorum desiderio se satisfacturos. At quid fit? Abeunt dies, abeunt hebdomades indictæ, magna sumptuum, maxima temporis jactura. Conventi iterum Polonici Legati, postremo affirmant: *non se fuisse ausos Regem suum de omittendo titulo Regum Sueciæ compellare.* Non temere quidem id crediderit haud nescius, quanta procerum Polonorum in Regem sit auctoritas. Esto vero. At si Rex contra pacta conventa ne titulo quidem illo voluit abstinere, & si Commissariis ejus certum fuit, hoc etiam indignum facinus approbare, nonne liquet Polonis studium pacis, tum sane, ne quidem fuisse cordi?

Frustraneum hunc de pace primum congressum excepit non multo post alter. Etsi enim justa indignatione moti Sueci potuissent secundum conventum Polonis denegare, noluerunt tamen in se quidquam desiderari eorum quæ ad pacem reducendam faciunt; quo tandem aliquando quieti publicæ Regnorum consuleretur. Legati Suecici exhibuerunt suas quas vocamus plenipotentias. In iis ne momus quidem aliquid quod reprehenderet, potuit invenire. Polonorum vero tabulæ inscriptum quidem illum titulum non dederunt; in sigillo tamen & Regni Sueciæ insignia pariter & Regis Sueciæ nomen aperte præ se tulerunt. Quod est altera manu lapidem altera panem porrigere. Et vero hoc quoque ludibrium ipsis induciarum legibus receptisque moribus adversari, agnovit ipsemet Zadzechius, caput Legationis Polonicæ regnique magnus Cancellarius; agnoverunt Angliæ pariter & Fœderatorum Belgico-Germaniæ Ordinum Legati, pacis tractatuum futuri mediatores. Questi hanc novam injuriam

 quidem

quidem sunt Sueci & quidem jure merito; paratos tamen sese ostenderunt non modo ignoscere & huic culpæ, sed exspectare Lybecæ emendationem, quo integris tabulis procuratorijs tandem aliquando sanctum pacis negocium liceat aggredi. Vrserunt illam emendationem Moderatores etiam atque etiam. Frustra & hæc omnia. Post longam tergiversationem responsum denique est à Polonis: *Regem suum Cosackis debellandis occupatum vix admissurum sigilli mutationem: utq; id persuaderi posit, non tamen ibi in promptu fore artificem sigillis sculpendis idoneum.* Quasi vero ingens opus sit sigillum sculpere, & si non in castris, tamen in vicinis oppidis desint id qui præstent. Ita denuo Poloni cum Rege suo, ne id quidem, quod paci componendæ ceu fundamentum ex pacto jam substratum erat, ratum habentes, adversum paci animum palam præ sese ferre haud sunt verecundati.

Paulo antequam Regni aviti sceptra inusitato exemplo deponeret Serenissima Christina, advenit quidem Holmiam Legatus à Poloniæ Rege missus ad Reginam Canazilius, affirmans Regem Regnique Poloniæ Proceres, suos Legatos plenipotentijs exacte instructos in Sueciam missuros, qui de pace transigerent. Sed quis prudens non advertit, tantum in speciem hoc actum, non serio, post elusos binos illos per induciarum leges indictos solemnes de Pace congressus? Imo quis non suspicetur aliquid monstri Legationem illam aluisse; utpote quum ipso illo tempore novanda esset Regni Suecici administratio, quam sibi uni jure deberi Rex Polonus noluerat hactenus vel leviter dissimulare?

Pro candore suo, & qua pollet, animi generositate, non potuit hoc noviter tum constitutus Rex Serenissimus Carolus Gustavus dissimulare; nec tamen etiam ita ipse

ipse desiit, ad seriam de Pace tractationem vel tandem aggrediendam, Regem Proceresque Polonos invitare. Hinc per ipsummet Regni Sueciæ Magnum Cancellarium, ut senio gravem ita meritis longe Illustrissimum, Oxenstiernam, Canizilio jussit responderi. *Se quidem teneri singulari desiderio componendi isthæc diuturna & cruenta utriusq; Regni dissidia: sed antecedentium temporum vestigiis admonitum vereri merito, vel eadem quæ hactenus data sunt ludibria & injurias, vel rerum inania & elusorias procrastinationes. Nec vero fas esse aut satis ex decoro, perinde ut factum antehac: postulandis mediatoribus molestiam Regibus & Principibus exteris creare; specioso apparatu quasi maxima acturos in conspectum orbis prodire, at mox obice agendis rebus injecto discedere. Quo ludibrium vicinis gentibus, inter Regna pacanda mutuæ suspiciones, animi conciliandi ad magna odia commoventur. Induciarum legibus per binos, etsi irritos, congressus, à parte Sueciæ abunde esse satisfactum. Cumprimis eo, quod Regis Poloniæ ludibriis semel iterumq; in primo Lybecensi conventu Suecia ignoverit. Quod idem Rex solemniter per actus primi congressus admonitus, non dubitaverit etiam alterum congressum iisdem prope ludibriis rumpere, id vero vel patientissimi Principis animum lædere. Si tamen etiamnum cordi sit Poloniæ Regi pax certa, solida, & duratura, prætermissis tandem aliquando illis inutilibus præjudiciorum injuriarumq; plenis legationibus, veniret ille & Respubl. Polonica per idoneos plenipotentiarios ad rem ipsam pacis, sine ulterioribus ambagibus, & quidem cito. Experturos Polonos in omnibus Regiam suam æquanimitatem. Dissidia Regnorum Sueciæ & Poloniæ alias gentes non tangere. Solo longo annorum decursu merito esse debere obliterata. Quo compendiosius eo rectius componi omnia. Si non placeat Regi & proceribus Poloniæ ea pacis compositio, nihil sua interesse. Profuturum tamen, si Legatus nullus redeat non satis munitus facultate componendæ pacis. Sin, fore id*

sibi

ſibi certo documento, non pacis deſiderio, ſed quocunq; alio potius conſilio ambages illas inſtitui. Et vero ſi pergant Poloni mittere eos Legatos qui ſeſe orbemq; univerſum decipiant, aut literas juribus dignitatiq; Regni Sueciæ derogantes, non poſſe non ſeſe tot documentis edoctum aliud judicare, quam Regem Poloniæ ſuſq; deq; habere ſacroſanctam pactorum fidem.

Cum hoc acri reſponſo, quod tamen ſimul ſeriam ad pacem adhortationem comprehendit, dimiſſus ad ſuos eſt Canazilius. Indubie & Regi pariter & Proceribus Poloniæ nihil non horum ex fide ille retulit. Nonne par itaque fuiſſet, cum alterutrum ut agerent uſque adeo ſerio admoniti eſſent, vel tandem mittere idoneos componendæ pacis Legatos, vel ſaltim inidoneis mittendis gliſcentes jam ſuſpiciones non fovere, & animos ægros non porro accendere, ſi Polonis fuit aliquod pacis non fucatum ſtudium?

Verum hiſce etiam omnibus habitis inſuper, advenit Holmiam ſuperiore hyeme ex Polonia miſſus Ioannes Morſtenus, non inſtructus facultate cōponendæ pacis, ſed quantū præ ſe ferebat, paraturus tantum præliminaria, quæ dicuntur, circa locum & tempus futurorum de pace tractatuum. Directe hoc adverſabatur illi per Canazilium dato reſponſo Regio. Iuſſus ex more, antequam admitteretur Morſtenus, apographum fiducialium literarum exhibere, produxit tabulas, in quibus etſi utriuſque Regis titulis ſolito rectius fuerit cautum, ſub finem tamen numerati ſunt Poloni Regis *Regnorum* anni: vana quidem, occulta nihilominus juris in Sueciæ Regnum, ex more conſueto, commemoratione. Cùmque ſtudioſe fuiſſet inter Reges pactum, de vocula *& cætera*, quibuſdam tituli Regij vocibus adijcienda, omiſſam illam eſſe deprehenſum eſt. Minutias dixeris: at in illis latent grandia, & toleratæ ad ſolidas injurias muniunt viam. Poſterius ſane conjunctum eſt cum tacito Regis Sueciæ præ Polono vilipendio, quaſi ille hoc ſit inferior. Prius arcanam jurium in Sueciæ Regnum vindicationem continet: rem & Regi & Ordinibus Regni Sueciæ neutiquam tolerandam. Si minutiæ ſunt, quare per illas Poloniæ Rex pungere Regem Sueciæ voluit? Certe etiam hæc arguunt, quam ille ſit animo à vera concordia alieno.

Morſtenius culpam excuſare conatus eſt, incuria ſcribarum Regiorum. Sed quis non videt hoc quam ſit frigidum? Quaſi ſcribis Polonicis ſolemne ſit, errare in ſolis literis ad Reges Sueciæ ſcribendis. Et vero incuria ſcribentium, ab ijs, quibus relegere ſcripta in officio eſt, quare emendata non eſt? Enimvero ipſamet talis incuria conjuncta eſt cum contemptu. Nec enim per incuriam tractari ſolent res grandes & majoris momenti: quales utiq; ſunt quæ paci aut bello poſſunt anſam aut fomentum dare.

Commovit hæc quidem recens injuria generoſum Regis animum; ſufficere tamen in pœnam credidit, nec literas ipſas nec Morſtenium tanquam internuncium admittere. Quo nihilominus oſtenderet Rex, adhuc ſibi eſſe animum in pacem propenſum, benigniſſime Morſtenio ſignificari fecit: *Quamvis Rex non amplius obligetur illi per Canazilium datæ declarationi de admittenda pacis tractatione, cum illam irritam Poloni reddiderint; non paſſurum tamen divelli ſe à conſtante inſtituto de pace rebus omnibus præferenda, ſi ea quæ per Canizilium indicata eſt ratione, citra ambages, & ex neceſſitate horum temporum, talis pax obtineri poſſit, qua dignitati Regiæ ac Regni, & ſubditorum ſecuritati, impoſterum ſatis eſt proſpectum.* Idem per Senatores Regni Sueciæ ad Senatores Regni Poloniæ plenius perſcribi Rex curavit. Et vero indubie

viſa

visa tibi est, Amice, & lecta illa Senatorum Suecicorum epistola. Si sane eam qua decet cura expenderis, liquido apparebit, & serio illos studuisse componendæ paci, & Senatores Poloniæ, gravissimis adductis rationibus, ad pacem, quasi solemnibus literis, invitatos esse. Ex adverso in Polonia etiam hæc monita vel surdis auribus vel non æquis animis videntur excepta: etsi ipsæ illorum res afflictissimæ nullum promptius remedium quam solidam cum Suecis pacem flagitarent. Quod sane equidem sciam, Legati nulli de componenda pace advenerunt ex Polonia, nisi cum jam pars exercitus Regij excubaret in illorum finibus, & ipse Rex armatus staret in procinctu.

Igitur Suecos hostilia agitare in Polonos justissimis de causis, utique ex hisce omnibus palam est. Quî enim illi animo alio fuerint, cum Poloni pacem omnem toties honestis conditionibus oblatam repudiaverint? Nec vero licet non hostem agere in eum, qui pax quo minus coëat obnititur; nisi opprimi velis.

Cæterum dixeris tu fortassis, Inducias tamen pactas inter utrumque populum in annos sex & viginti, ac proinde anno demum sexagesimo primo finiendas; quas præpropere adeo infestis armis abrumpi, nefas esse. At vero quis sive justus sive prudens affirmaverit, omnium omnino induciarum, nullo habito discrimine, finem demum semper exspectandum? Interdum arma justissime maturari in partem, quæ fidem induciarum fregit, apud omnes gentes receptum est. Attende vero, mi Nicanor, quemadmodum circa inducias sese Poloni gesserint, & Vladislao pariter & Ioanne Casimiro Regibus.

Fervebat Vladislao vivo bellum Suecorum cum Cæsare, cautumque lege erat: *Quod Rex Vladislaus ac ejus successores Reges Poloniæ, utque Regnum Poloniæ & Magnus Ducatus Lithuaniæ, cum provinciis & Principibus sibi subiectis, nil hostile moliri debeant durantibus istis induciis, contra Christinam Reginam Regnumque Sueciæ & ejus provincias ac civitates, & nulla classe armata uti, neque eam aliis quibuscunque subministrare contra illud Regnum.*

Non numerabo inter læsa conventa, quod simul induciæ pactæ sunt, sex millia equitum Polonorum, duce Paulo Noskonski præfecto Lomziacensi, signa Cæsarea acceperint; etsi hostiles vires permultum eo creverunt. Idque quoniam non proxime in Suecos, sed illorum fœderatos Gallos tantum illi pugnaverint, quodque proceres Poloniæ illos mox severis edictis in patriam revocaverint. Accepto nimirum hanc excusationem. Non computabo etiam inter injurias, quod Polonorum alij multi Cæsari adversus Suecos ipsos militaverint. Nemo hoc Polonis hactenus non condonavit: eoque nihil habuit causæ nuperus Polonus Legatus Christophorus Przimski, cur id defenderet à culpæ criminatione. Frustra sane excusas quod incusat nemo.

At vero quod per mediam Poloniam Cæsareus hostilis miles, nemine vetante, nemine vel leviter sese opponente, bis in provincias Regno Suedico subditas Vladislao Rege penetraverit; hoc vero non vacat culpa fractæ fidei. Prima excursio fuit Botio duce in Livoniam nihil hostile tũ exspectantem. Altera in Pomeraniam duce Crockovio. Ad neutram hosti fuit aditus nisi per mediam Poloniam. Non alia etiam via utraque incursio fuit instituta; non alia repulsus hostis se recepit & ultimum excitium evitavit. Quis non videt, talia institui non potuisse, nisi republica Polonica, non connivente tantum, sed conspirante clanculum in exitium Suecicorum exercituum? Nec sane talia fieri solent in Regno rebus suis satagente. Erat vero

 ipsa

ipsa quasi salus Suedici exercitus collocata saltim in Pomeraniæ tranquilla possessione: quam proinde plurimum profecto læsisset Crockovius, nisi celeritate & felicitate Konigsmarckij fuisset oppressus. Hunc vero non solum per Poloniã invadere Poloni permiserunt: sed monitus etiam & rogatus à Regni Suedici Senatoribus Senatus Polonicus, saltim ut redire hominem prohiberet, hunc tamen per Poloniam effugere passus est quidem, Konigsmarckio autem persequenti transitum denegavit. Imo illi Crockovio ex arce Pucsense aliisque Poloniæ castellis arma ac tormenta bellica submissa sunt. Botij irruptionem, conquerentibus Regni Suedici proceribus, excusare quidem conati sunt Poloni, frigide tamen, ignorantiam caussati. Ut in Crockoviano hoc negotio nullo eos colore fucaveris, à culpa hostilium molitionum contra induciarum leges.

Porro cum Oeseliam insulam Danus Regno Sueciæ cessisset, inter reliquas pacis conditiones, idem ille Vladislaus Rex non dubitavit insulanos ad defectionem à Suecis, in Regni Poloniæ ditionem, misso multis cum literis & mandatis ad Oeselienses suo nobili Camerario Bergio, invitare. Literæ quam multæ hodieque superant: & palam adeo res acta est, ut negari non potuerit à quoquam. Eo vero conatu ruptam induciarum illam quam præmisimus legem, non minus luce meridiana est clarius. Quid enim est *moliri* aliquid *contra Regni Suedici provincias*, si hoc non est?

Adhoc Vladislaus ille Rex ipsos quoque Livonos sollicitavit, ad defectionem à Suecis. Clancularijs quidem artibus res, ut solet, gesta est, emanavit tamen & plurimis testimoniis innotuit; usque adeo, ut nec hæ molitiones queant fronte haud erubescente negari.

Magis arcanis consiliis agitati fuerunt conatus Vladislai cum

slai cum Christiano IV Daniæ Rege, cum Arnhemio, & Baudisio; ita tamen, ut prudentem neminem temere fefellerint, in perniciem Regni Suedici eos institutos, solo Numine frustrante iniqua facinora.

Hæc omnia jam tum Vladislao Rege contigerunt. A Ioanne Casimiro nemo non Sueciæ Procerum, cum Regina ipsa Christina & Rege Carolo Gustavo, majorem pactorum fidẽ exspectasset. Defuncto Vladislao fratre, rogata ab illo pariter fratreque ejus Carolo Ferdinando, de eligendo Rege consultantibus Polonis Serenissima Regina Ioannem Casimirum in Regem studiose accurateq; commendaverat: ac proinde omnium una spes erat, tandem aliquando vetus carcinoma, post tot annorum intervallum, animorum æstu jam defervescente, remedium admittere, inque id Ioannem Casimirum novo beneficio devinctum, operam sedulo daturum. Accedebat quod Poloni à Cosaccis, Tataris, Moschis undique premerentur, domi consiliis viribusque, foris auxiliis omnium Christianarum gentium nudati. Quis itaque non sperasset, saltim nunc serio incubituros cum suo Rege Polonos paci, aut minimum induciis cum Sueco pactis? Quid tum Poloni? Piasecius ipse p. 509 testatur, propendisse illos magis in Casimirum Regem eligendum quam fratrem ejus Carolum Ferdinandum, quod esset *suffultus prærogativa hæreditarij tituli Regis Sueciæ*. Septennium circiter est, cum Ioannes Casimirus potiri rerum cœpit: tantum abest vero illum interea serio consilia pacis agitasse, ut pene nunquam desiisse dixeris fidem induciarum violare. Harum legibus adjectum erat, quid in titulis Regiis utrinque observari debeat, & quidem Poloniæ Regibus abstinendum à titulo Regum Sueciæ: imo hoc quasi in basin substratum fuit induciis, utpote quum eo caveretur Regno Sueciæ de libertate sua, Regibus de securitate.

 tate.

tate. At vero novus hic Rex nunc vafro commento uſus, lingua & more Gallico literas ſcripſit (quas antiqua conſuetudo Latinas exigit) ne ſcil. ita videretur abſtinuiſſe debito ſibi titulo, aut Reginæ indebitum tribuiſſe: nunc Latine ſcribens, palam ſive in ſigillo ſive in ipſo titulo nomen Regis Sueciæ ſibi uſurpavit. Nunquam, id quod lege erat cautum ut obſervaret, potuit induci: etſi bis ſolemnis de pace tractatus ea una pene de cauſa irriti redditi ſint, ceu jam ante narravimus. Nec vero Regina duntaxat hiſce ludibriis à Rege illo fuit contra induciarum pacta perpetuo exagitata, ſed & Rex Carolus Guſtavus; quamvis erga hunc ſolito modeſtiorem ſeſe exhibuerit.

Audiviſti de injuriis hiſce monitos ipſos Regni Poloniæ Senatores à Senatoribus Regni Sueciæ. Dum exſpectatur emendatio, ex variis locis certiſſimis teſtimoniis adfertur, Regem Poloniæ, more ſui fratris, Livonos ad defectionem invitare, imo illos pacandis Coſackis in prædam offerre. Quæ *molitio* inimica quam maxime eſt utique ſanctis induciarum pactis. Nec vero eſt quod exiſtimes, incerto hæc rumore niti, cum in promptu ſint teſtimonia quamplura.

Nec his contentus Rex ille, nova clam fœdera molitur, tantum in perniciem Regni Sueciæ. Noviſti, Nicanor, quanti interſit illius Regni, ne qua peregrina claſſis Balthico mari incumbat. Vertitur in eo ſane ſalus Regni: utpote cujus provinciæ pleræque mari illo alluantur; ac proinde expoſitæ ſint incurſibus cujuſque validæ claſſis, ſi ſit infeſta. Hinc prudenter caverunt dudum Reges Senatoreſque Regni Sueciæ, ne qua claſſis peregrina maris illius tranquillitatem perturbaret. Diſerte in pactum induciarum eſt receptum, quod jam audiviſti: *ne Polonus armata claſſe utatur, nec eam aliis ſubminiſtret in Regni Suedici detrimentum.* Ex adverſo Rex Polonus vicinos amicoſque Suecorum, præſertim mare Balthicum vel accolentes vel navigantes, ſolis Suecis excluſis, omni ſtudio allicit in fœdus de paranda claſſe, & quidem peregrinis viribus maxime fulcienda, fœderis formula jam concepta. Non indiget Poloniæ Regnum claſſe, ſaltim quamdiu induciæ valent. Quare ergo jam claſſem meditatur niſi in Suecici Regni damnum? Quur ab illo ſuo novo fœdere ſolos Suecos excluſos vult? Certe communis boni ſi quod ab illa claſſe fuerit exſpectandum, etiam hi utique participes debebant eſſe, quum omne mare illud Balthicum finibus Suedicis potiſſimum ſit incluſum. Id prorſus intolerabile, hæc agitari ipſo illo tempore quo pacis componendæ cauſſa in Sueciam Legati à Polono ſunt miſſi. Cui enim prudenti non ſuboleat, miſſitationes illas inſtitui fraude quadam; ut nimirum eo tutius laterent inſidiæ, & Sueci pacis ſpe inflati, minus debito rebus ſuis attendentes, eo promptius circumvenirentur.

Tot modis uno non integro ſeptennio, non dubitavit, in ſumma licet virium ſuarum debilitate, laceſſere Suecos contra induciarum leges Rex ille Ioannes Caſimirus. Quid cenſes fuiſſe facturum, ſi animo facultates reſpondiſſent? Sed non eſt quare quidquam divinemus de futuro, cum nimis liquido pateat, quantum non Vladiſlaus tantum, ſed Ioannes quoque Caſimirus Rex ſanctam fidem induciarum violaverint fregerintque. Dixeris forte, omnia hæc nullo ſucceſſu facta & incaſſum: ac proinde non oportere vanos conatus revocari ad animum. At vero ipſas *molitiones* quaſque, jam percepiſti induciarum legibus eſſe vetitas. Et vero quæ ſint induciæ illæ, quarum ope non ſis tutus adverſus molitiones? Certe bellum apertum utilius fuerit illa quiete, quæ molitionibus quibuſve hoſti-

hostilibus exposita est. Nemo profecto prudens talem quietem feret, aut illam hoc nomine dignabitur. Quis itaque non merito indignetur, si sentiat nunquam se non peti molitionibus occultis, quo tempore sacramento tranquillitas firmata erat? Nullum sane majus argumentum est iniqui & superbi animi, quam si viribus destitutus injuriarum non desinas. Insolentiam in potente ut excuses, in debili intoleranda est.

Sed soli Reges peccaverunt forte, nulla reipublicæ Polonicæ integræ culpa. At vero, utique non potuerunt Regni Senatores latere, ea qua memoravimus facinora, quũ in vulgus pene omnia innotuerint. De quam multis conquestum apud illos sæpius est. Quare itaque passi sunt Reges suos ita insolescere contra pacta conventa totius reipublicæ? Parcere nimirum voluerunt Regibus quo gratiam eorum obtinerent, quasi tanti non sit in Sueciam peccare. Aperte sane id patuit primo de pace Lubecensi congressu, quum post longam moram tandem Legati causarentur, non se ausos Regem suum de mutando titulo appellare. Atqui apud omnes populos recepti est juris, ut reipubl. universæ imputetur crimen, in quod cum possit & debeat illa animadvertere, permittit impune: nec à moribus Polonicis est alienum, sed satis familiare, Regum actus severe improbare ac perstringere. Itaque quod ad hæc omnia præter morem maluerint connivere, culpa jam omnium facta est & communis & publica.

Sed dixeris: Cautum tamen fuisse induciarum legibus, ut *de injuriis interea temporis obortis, utrinque circa Livoniæ fines conventus fierent, per commissarios, salvis induciis.* Ita est. At non est pactum, onus petendi, Commissiones illas Suecis incumbere. Conquesti Sueci sunt sæpius de iis quæ fierent adversus pacta, apud Reges & Senatores Regni Poloniæ. Polonorum itaque erat, querelis illis commoda excusatione aliqua diluendis, conventus indicere aut petere: utpote cum non Sueci sed Poloni injuriarum & fractæ fidei arguerentur. At vero ne quidem semel ab iis id serio factum est. Imo quandoque ad Suecorum querelas ne quidem per literas aliquid est responsum; alias non nisi frigida excusatione querelæ rejectæ, inani obtentu scil. ignorantiæ in publica omnium conscientia, vel extenuatione iniqua commissi facinoris. Quem fructum ergo etiam Commissionum potuerunt sperare Sueci, si quas petiissent, tam indigne habiti? Et vero, nonne Lybecenses bini illi de pace congressus, in quibus non dubitaverunt Poloni ipsa Induciarum pacta violare, & plenipotentias vitiosissimas producere, satis ostendunt, quam futuri fuissent inutiles si non perniciosi de sopiendis querelis conventus? Non fuit sane ex dignitate Regni Suecici, etiam post acceptas injurias, à Polonis emendicare commissiones illas quas vocant. Poloni quod hac in re jure imputent Suecis, non habent: cum ipsi crediderint infra suam dignitatem esse, læsis etiam & conquerentibus Suecis mitigandis, conventus ejusmodi procurare.

Hisce omnibus ad hunc modum nonnihil majore cura abs te expensis, nonne jam vides, Nicanor, potuisse merito Suecos vel paci renunciare, si quæ illis pax cum Polonis intercessisset? Certe similibus de causis gentes pacatissimas passim ad arma convolare, idque bellum non injustum videri, notissimum est. Illis sane populis, qui maxime nunc accusant Suecorum arma, longe levioribus prætextibus bellum gerere, solemne est. Vt facile appareat, uri illos potius felice armorum successu, quam injustitia; & hanc non nisi inane invidiæ odiique esse pallium.

Si pacis vero tempore ejusmodi injuriæ bellum merentur,

antur, quanto magis non nisi per inducias suspensis armis? Multum interest scilicet, Nicanor, inter pacis & induciarum status, nec quod in illo idem & in hoc tolerabile videtur, aut venia dignum. Rectissime Gellius: *non pax est induciæ, bellum enim manet, pugna cessat.* Stricti juris omnia sunt per inducias: adeo ut si pars minus ex fide illas observet, alteri parti mox jus in sese det armorum, nisi speciali conventione aliter sit pactum. Quali ratione non vivitur in pace.

Video nonnullos haud quidem diffiteri, justo dolore motos Suecos arma tandem corripuisse: arbitrari tamen, dissimulandas fuisse omnes injurias & condonandas, quod jam tum Poloni misere affligerentur: nec enim afflicto addendam afflictionem. Quorum probitas vehementer placet. At si afflictus aliquis, nec injuria fortè afflictus, non desinat alios quietos hactenus & sibi indulgentes injuriis lacessere, imo in perniciem eorum conspirare, an is propterea dignus est misericordia quia jam tum affligitur? Neutiquam. Extremæ enim signum est insolentiæ, etiam inter adversa moderari non posse impotenti animo; ac proinde pœna dignum est exquisitissima. Quid si certissimum sit, fore ut is qui jam affligitur, ubi liberatus fuerit ab ærumnis, te majore solito damno afficiat, an pietas exigit parcere illi afflicto, donec emerserit? Non sane hoc exigit pietas, & fuerit hoc summæ imprudentiæ. Adhoc, est quædam afflictio interdum alterius afflictionis remedium. Perinde ac dolor dolori nonnunquam medetur. Itaque est interdum etiam ex re ejus qui affligitur, ut denuo affligatur. Habent hæc omnia in Polonis locum. Non desierunt illi hactenus, rebus etiam turbulentissimis maximeque afflictis, inducias Suedicas violare, illique reipublicæ struere insidias contra conventa pacta, ceu audivisti. Certum est ex signis innumeris, Polonos recuperatis viribus infestissimos hostes futuros Regno Sueciæ, & nihil nunc conatibus obstare perinde, atque ea quibus cum conflictantur Moschorum & Cosaccorum arma. Denique jam redierunt eo res Polonicæ, ut nisi armis in Suedorum ditionem redigantur, succubiturum illud Regnum omne sit sævitiæ Moschorum, Cosaccorum, Tatarorum, Turcarumque: quod paulo post liquebit. Quum itaque jam dudum Poloni in sese dederint Suecis justam belli copiam, nec à mora ulteriore ullum malis remedium, sed pericula maxima utrique parti (nam & Suedici Regni summo cum dispendio fuerit coniuncta Moschorum Tatarorumque de Polonis victoria) certo immineant, non pium amplius, nec prudens fuisset, & pericula & iniurias justorum armorum abstinentia alere.

Nisi vehementer fallor, Amice, satis iam feci primæ dubitationi tuæ.

ALTERAM itidem nunc, paucis tamen, expediemus. Et quidem demonstrabimus primo, *rempubl. Polonam non fuisse Moschis Cosaccisque parem, sed certo fuisse succubituram, atque ita futurum fuisse; ut latus illud Germaniæ populis istis barbaris detegeretur:* deinde vero, *novis viribus prudentique Suecorum administratione, ita suffulciri Poloniam posse, ut Germania ab isthoc periculo sit libera.*

Prius illud palam est, vel ex iis quæ hoc proximo quinquennio contigerunt. Quantos enim progressus fecit Czar Moschorum brevi tempore per Lithuaniam & Russiam Polonicam! Quam invalidam & levem manum tantæ multitudini tantoq; robori obiecit Polonus! Quanta porro sunt multitudine pariter & præliandi promptitudine rebelles Cosacki, & qui cum iis conspiravere agrestes Russi! Quantillum est quod Poloni opposuere! Quamve omnia infeliciter

citer successerunt! Nonne per est verisimile, nisi Suecæ vis & auctoritas intercessisset, futurum fuisse, ut vel hæc hyems proxima Germaniæ finibus Tataros, Moschos, & Cosaccos miscuisset? Nec vero est quod exspectare meliora à Polonis potuerimus; quæ illorum fuit corrupta respublica.

Lustra sodes, mi Nicanor, militiam Polonicam. Nulla illi populo auxilia ab ulla Christiana gente. In Tataris spes fuit reip. posita: hoc est in iis qui in speciem amici, ast infidi incertique, & sub ipsa amicitiæ specie sævi sunt regionis vastatores, in universum Christianæ hostes fidei & Polonorum veteres inimici, soli prædæ intenti.

Iam cum miles sit alius delectus aut evocatus, alius mercenarius, uterq; sive pedestris sive equestris, & quidem aut peregrinus aut patrius: non equidē negavero, olim magnum robur fuisse evocati equitis Polonici; confisus illis quæ Samoscius in Gallia jactavit, *Poloniæ Regem cum bellum illatum propulsandum finesq; defendendi sunt, nulla impensa facta, supra centum millia hominum armare;* quanquam vehementer laboret annalium Polonicorum fides apud quam multos, dum præclara nobilis illius militiæ facinora narrant ad posteros. At vero iamdudum in illo quidem Polonico equite ostentationis & inanis famæ plus fuit quam solidi præsidii. Ne quidem ipsi Poloni, gentis suæ haud parci laudatores, vitium hoc manifestissimū ausi fuerunt dissimulare. Vnum pro multis nunc tibi producam testem, gente Polonum, Simonem Starovolscium, doctum & eloquentem scriptorem libelli cui Poloniæ nomen est. Is diserte suo loco differens de Regni viribus, cum multum jactasset nobilem Polonicum equitatum, addit: *Sed in ista multitudine duo desiderantur quæ in bellis gerendis maxime sunt nociva, celeritas nimirum & obedientia. Quia & tarde nobiles sub signa conveniunt: comitiis*

primo

primo tot hebdomades celebratis, sine quibus bellum edici non potest: & difficulter ab œconomia sua uxoribus atq; liberis divelluntur: usq; tertium edictum expeditionis bellicæ prava consuetudine exspectantes. Cumq; jam ad locum designatum convenerint, tum se unitos & armatos animadvertentes, aut contra Regem aut contra Senatum tumultuantur. Vel etiam interdum Reges ipsi tardius in expeditionem procedunt & mora tempus elabi ultro patiuntur: ne vel à nobilitate ob malum regimen exagitentur, vel prætensioni eorum cum diminutione suorum redituum aliquid tribuant. Vnde incommoda ista Respubl. prospiciens, stipendiario milite ordinarie bella peragere consuevit, generalem autem nobilitatis expeditionem, in ultimum tantum casum reservavit, ut, si vel tributa non sufficerent, vel hostis ita potens esset, ut ei resistere conscripto milite Generalis belli nequiret, tum ad generalem omnium nobilium expeditionem, tanquam ad ultimum remedium confugiendum putarent. Idem Starovolscius paulo post: *Quo autem in ejusmodi expeditiones paratior nobilitas fieret, statutum est jamdudum publico Comitiorum decreto, ut prima post Paschatis festum Dominica, in singulis satrapiis lustratio in armis fieret, & quisque Palatinus suorum provincialium nomina in tabulas referret. Quod, æque ut & alia instituta patriæ, aut penitus negligitur, aut certe neglectim peragitur, pœna in delinquentes valde levi assignata.* Accedit porro, quod illa nobilium multitudo evocata, licet velit, non possit tamen unum in corpus coire, propterea quod præsidiario milite pene ubivis sit destituta Polonia, ut & circa fines commodis arcibus contra subitas incursiones paratis. Fatetur etiam hoc Starovolscius hisce verbis: *Illa ingens nobilium equitum multitudo ob malum reipubl. regimen nullatenus simul convenire contra hostem potest: nam aliter nudarentur provinciæ conterminæ potentibus vicinis, quas utique custodire oportet, cum militem in urbibus præsidiariū nullibi omnino habeamus, qui impetum supervenientis*

 hostis

hostis aliquomodo reprimere possit, præter paucas cohortes in Russia quæ excubant. Vide mihi jam quæso decantatum illud robur nobilis equitatus Polonici quam sit invalidum: & tamen hoc & debebat esse & olim fuit dextera quasi manus Regni illius.

Instituerat olim & peditem evocatum, prudente consilio, Rex Sigismundus Augustus. Audi vero & de illo Starovolscium. *Pedestris quoque militia Augusti Regis invento, tam ex urbana quam è pagana plebe delecta, fere jam evanuit: & vix aliquot centena jam numerantur, eaque nullius frugi, qui quindecim millia superare debuerunt. Reliqui omnes, avaritia præsidum, censum exsolvere jussi & rusticanis laboribus adscripti cingulum militare deposuerunt.* Laudo quod ille subjungit consilium, de juventute deligenda etiam ex agresti plebe in pedestrem militiam; neque dubito fore id utilissimum. At observo heic, non quid fieri possit aut debuerit, sed quemadmodum sese nunc adeo habeat militia Polonica. Et vero unice meretur annotari, illarum Russiæ partium plebem, quæ Starovolscio judice ad delectum omnium aptissima, multis injuriis irritatam, correptis armis aliquot jam annos oppugnare rempubl. Polonicam, ita ut hanc hodie experiatur acerrimum hostem. Sed & in universum de illo peditum Ordine habemus fatentem Starovolscium illum. *Pedites paucos habemus,* (inquit,) *eosque è plebe omnes, non ita ad pugnam quam ad labores castrenses evocatos: ut nimirum fossas dum opus fodiant, vallum excitent, pontes construant, vias sternant, tormenta & impedimenta bellica conducant, atque demum castra ipsa custodiant. Quod si vero oppugnationem loci alicujus meditamur, tum è Germania aut Ungaria mercenarios nobis pedites adducimus, qui sunt exercitatiores nostris.*

Saltim itaque in evocato milite domestico nihil est

præsidij

præsidij reipubl. Polonicæ. Specta sodes jam & conductitium. Equite vix alio utuntur Poloni, etiam mercenario, quam ex nobilitate patria conscripto, quem quod parte quarta regiorum proventum in stipendium fruatur, ex instituto Regis Sigismundi Augusti, Quartianos appellitant. Solet sane ille fortem satis sese ostendere. At vero simul disciplinam non audit, & si recte rem æstimes plus ferociæ habet inconsultæ, quam constantis fortitudinis. Sed & illorum ferocium parva admodum manus est: alij magis lingua quam pectore valent, & ut primo impetu animosi, ita repressi leviter statim languent atque à fuga præcipite quærunt subsidium. Multus quidem est in iis laudandis Starovolscius: at si ex vero æstimes illius narratiunculas, apparebit, vehementer illum errare, dum soli illi equitatui adscribit facinora, quorum laudem maximam admistus pedes meruit.

Nec ego nec tu illis rebus interfuimus, Nicanor: provocare tamen non dubito ad ipsas Polonorum historias, quæ neutiquam profecto Starovolscio consentiunt.

Majus hactenus robur & præsidium rebus suis invenit Polonia, in illo pedite gentis suæ mercenario Cosaccorum Zaporovianorum. Et vero ex quo hanc militiam in ordinem & leges redegit Stephanus Rex, munimentum ille regni fere unicum fuit adversus Scythicas præcipue incursiones, nunquam pene non metuendas, & vim Turcarum. Verum hoc olim fuit. Nunc quantum mutavit! Rebus gestis, & numero, & remotiore à regia loco, ipso denique solo suo & cœlo, cum non in tempore cavissent Poloni, in eam magnitudinem miles ille sensim excreverat, ut coërcentium morderet frena; ac proinde prudenter ita erat tractandus, ut non advertenti (*ἐκ προσαγωγῆς τοῦτο δρᾶν* iubent sapientissimi Græcorum) subtracta quidem insolescendi

facultate

facultate, in amore tamen & reverentia Polonicæ reipublicæ perseveraret. Poloni vero primum Cosaccos injuriis irritare, inde arma in eos vertere, omnem militem illum pene exauctorare, nec ita quidem ab injuriis abstinere. Vnde tandem Bogdano Chmielnicio duce, acerrimum illud belli incendium ortum, quo septem jam annos Polonia universa tantum non conflagravit.

Multis injuriis læsos Cosaccos, ne quidem prudentiores Poloni ipsi dissimulant. De illis inter multa alia hæc sunt verba Stanislai Lubienski Episcopi Plocensis in Censura Laureæ Austriacæ Iulii Belli: *Cæterum quadraginta proximis istis annis, numero & fortunis quas ex Asiaticis prædis corradunt aucti, prædia quoque & domicilia in oppidis Regiis & Nobilium habere cœperunt: quibus & uxores & res pretiosiores deponerent. Cumque locorum domini & Regii præfecti eos censu ac tributis gravarent, & quasi in servitutem redigere vellent, sæpe illis rebellarunt. Ita orto ex libidine & cupiditate privatorum dissidio, aliquoties eos publicis armis & impensis coërcere opus fuit.* Consule vero, Nicanor, & Piasecium. Ille narrabit, jam anno 32, defuncto Sigismundo, tempore interregni, cum alia tum *religionis Græcæ salvas immunitates* sibi petiisse Cosaccos à Regni Ordinibus, nihil tamen aliud accepisse responsi, quam *curæ sibi futuras religionis Græcæ rationes.* Pristinæ scilicet & avitæ Græcæ religionis cui assueverant, loco per vim invitis Sigismundus curaverat obtrudi, ut & aliis Ruthenis, ritus Latinos aut certe illos per Vnionem cum Romano Pontifice institutam, Papali cultu interpolatos. Quæ intolerabilis est animorum servitus. Ejusdem Piasecii hæc sunt verba pag. 494. *Hoc anno, (1637) licet fortuna exituque tristiore, Cosacki pro retinendis libertatibus suis laborarunt. Cum enim diversi proceres Regni Poloniæ, in ditionibus Kijoviensibus, Cosaccorum præcipuis sedibus, multas possessiones partim emptione partim liberalitate Regis acquisivissent, census earum ut augerent, licentiam Cosackorum quæ tali ipsorum proposito obstare videbatur, refrenari oportere, apud Regem Senatumq; prædicabant.* Narrat mox prolixius, quemadmodum post acerrimum conflictum, victis Cosaccis, dux eorum Paulucus cum quatuor aliis antesignanis post acceptã fidem deditione sint capti. Idem pag. 501 multis persequitur, contra datam fidem ducem Paulucum cum suis capite plexum: & publico Comitiorum decreto, *omnes immunitates una cum oppido Techtimirovv Cosaccorum societati concessas à Regibus Poloniæ, fuisse abrogatas, negotio dato præfectis bellicis, ut nova expeditione suscepta, comitiorum illi decreto resistentes extirparent.* Cum deinceps retulisset, belli illius adversus Cosaccos initi variam fortunam, Cosaccosq; deditionem tandem fecisse accepta securitate, *fore ut in proximis comitiis pristinæ libertates ipsis restituerentur*, addit solutis castris cum diffluerent manipulatim ad propria, *plurimos eorum à milite regio trucidatos, privilegia ipsorum in ambiguis Comitiorum deliberationibus mansisse; quodque magis,* (inquit) *tribunus seu commissarius illis à Rege nunc unus nunc alter datus stipendia ipsis defraudabat, serviliterque eos tractando, non nisi quæstum quærebat ex illorum obsequio.* Fatetur idem Piasecius pag. 508 Bogdanum Chmielnicki, *ob injuriam atrociorem acceptam à præfecto domicilii sui Corsumi,* redditum insolentiorem, *imprudentia vero ducum Polonicorum omnem Cosaccorum sentinam, jam exacerbatorum acceptis diversis à præfectis locorum injuriis, tum & à tribunis seu commissariis apud eos regiis, quasi stipendia ipsis retardarent, & eorum obsequio ad suos quæstus abuterentur, ad seditionem provocatam esse.* Hæc omnia Piasecius non dubitavit ad posteritatem referre. Sicut ingenua etiam ejus confessio extat pag. 509 de plebe Russica, quæ eodem cum Cosaccis tempore, anno nimirum

1648,

1648, armacorripuit: *illam* nimirum *cum esset Græci schismatis, pertinacius infensam ritui Latino, dominisq; suis, Vnione ut vocant istos ritus confundentibus, & quod ab ea colonaria (quia plerumq; ibi Nobiles, fundos suos locant Judæis, insatiabili avaritia augendis possessionum censibus assueti) immensa extorqueant.*

Sed non est quare de caussis motuum Cosaccicorum hoc loco disseram. Satis est si observes, Nicanor, ab illo milite nihil exspectari hodie posse præsidij adversus Moschos quidem. Et vero eorum utrique ritus sacros Græcos colunt; jamq; adeo Cosacci in ditionem pene Magni Moschorum Ducis concesserunt: non adeo pridem fœdere cum Tataris pacto Polonos aggressi sunt. Certe jam septem annos integros infensissimum reipubl. suæ hostem experta Polonia est Cosaccos suos; suntque illi hodie Moschorum Duci sacramento adstricti, tantum abest ut ingruentibus Moschis sese sint oppposituri.

Superest unus miles externus. Et vero illo solet uti Polonia ex Hungaris, præcipue tamen ex Germanis conducto. At vero hactenus quidem nunquam ille ad insignem numerum excrevit. Nec Germani nostri signa Polonica amant, quod durius plerumq; habeantur & iniquius ab insolente Polonico equite. Ne quid nunc dicam de illo odio, quo plærique Poloni in gentem omnem Germanicam feruntur. Certe nec Poloni nisi ægris oculis Germanum militem vident, nec Germani Polonum fidum sibi solent experiri. Vt vero aliquid reipubl. Polonicæ opis sit positum in illo milite externo: quantillum, amabo, illud est! Quam impar sane Moscho, Tataro, Cosaccis! Et vero in universum miseram illam rempubl, cujus robur est in milite peregrino collocatum!

Expende porro, Nicanor, quam etiam reliqua sine quibus bellum non geritur aut miles officiũ non facit, fuerint apud

apud Polonos non satis idonea ijs immanibus hostibus repellendis. Audi vero, sodes, ante omnia communem aliquam de ijs omnibus Starovolscij confessionem. *Cum ad potentiam*, ait, *& firmitatem cujusq; status requiratur numerositas virorum bellicosorum, abundantia commeatuum; pecuniarum magnitudo, armorum sufficientia, & frequentia munitionum: nullum prorsus ex prædictis conditionibus debite & convenienter habemus.* Hæc ille prudenter simul & ingenue. Audivisti jam tum ejusdem æque ingenuam confessionem de milite ipso: & à nobis ille oculis tuis modo est exhibitus. De singulis reliquis in promptu est adferre itidem plurima: ne molestus sim tamen, non nisi uno illo Staravolscio teste nunc utar.

Hujus hæc sunt verba: *De commeatu non est dubitandum, quin tantam in bellis multitudinem Rex Poloniæ alere possit: cum sit cuiq; manifestum, Regnum Poloniæ posse alia duo similia regna, prout ipsum est, non modo frugibus sed & carnibus & allio campanatico sustentare. Nihilominus nos Poloni in qualibet expeditione bellica fame laboramus: atq; sæpissime res jamjam ad finem perductas, propter commeatuum penuriam, turpiter deserimus. Quod totum procedit ex socordia præfectorum belli, aut potius Reipubl. Ordinum, qui dum aliquorsum bellum edicunt, nusquam in partibus illis de commeatu provident, sed quod cuique militi sors offert, id rapit in transitu; & postea sese cum equis & famulis in castris sustentat. Fame vero oborta, aut morbis passim omnes intereunt, aut nolunt obedire ducibus suis, & dilabuntur. Quod si vero Respubl. primum ibi de commeatu provideret, quo exercitum mittere vellet, & commeatus ille, ob abundantiam rerum omnium, parvo certe constaret, & expeditionem propositam facile ad finem optatum deduceret.*

Pergit idem Starovolscius: *Jam autem quoad pecuniam, parata illa in ærario nusquam reperitur, sed tum demum, cum*

bellum

bellum per Comitia edicitur, provincialibus imponitur, vectigaliaque diversa bello finiendo sufficientia statuuntur. Sed & hæc ipsa, vel tarde conferuntur, vel non ex integro in ærarium inferuntur, potior pars privatorum cupiditati cedit. Quæ si paulo ordinatius colligerentur, atque etiam tum, cum bellum nobis nullum est, moderate imponerentur, & asservarentur in promptuariis: profecto & exercitus nostros celerius in hostes educeremus, & militem ipsum obsequentiorem in bellis haberemus: qui dum avaritia gubernantium stipendia sibi retineri vident, facile in perniciem patriæ conjurant, quod jam sæpissime sumus experti. Hæc de pecunia publica ille. Debuisset autem merito addere, pecuniæ exiguam vim posse contrahi, quoniam Episcopi & Religiosi nihil de suis bonis in publicum conferunt, cum tamen habeant opes longe maximas, multo certe majores opibus Nobilium, Regijs proventibus pene suppares. Quo nihil est indignius.

Sed audiamus porro Staravolscium. *Arma quisque sibi privatus curat è Germania, aut aliqua alia gente vicina portari: quia Rex aut Respubl. nullum armamentarium publicum habet. Sunt tamen aliquot in locis repositoria tormentorum majorum nuperrime à Serenissimo Rege Vladislao IV instituta: sed plura multo & ordinatiora civitates habent, itemque nobiles nonnulli & proceres Regni.*

Postremum & hæc addit: *Quantum ad munitiones & fortalitia, candide fatendum est, illa omnino in Polonia nulla existere, præter aliquot castella privatorum; idque sparsim per provincias & Regnum, ut est Zamoscium, Lancutum, Zbarasium, Nesuizia, Lachovicia, Medirecia, Dulona, aliaque minutiores populationes.* Hæc Starovolscius. Vult quidem idem ille: propugnaculis non esse opus, quod Poloni *sua facile vel pectoribus suis tueri possint: prout hactenus tutati sint, aperto potius Marte cum hoste decertando, quam vel stratagematis utendo vel propugnaculis sese includendo.* Verum hæc quidem persuasio æque est inanis atque illa veterum Laconum: quam proinde sapiens vir Aristoteles *in opere Politico* & nimiæ ruditatis nomine traducit & præclaris rationibus convellit. Et vero, ceu ille quoque dicebat, *errorem illum res ipsa convincunt*, & consensio omnium gentium prudentiorum veteris pariter nostrique ævi. Nec profecto quod *aperto Marte* hactenus tuta fuerit Polonia, etiam imposterum par fortuna speranda. Imo sperari illa non potest, postquam virtus prisca militaris multum adeo mutavit, & potissimum militem suum Polonia hodie experiatur hostem. Certe cum Poloniam natura ipsa vel mari, vel fluvijs, (Borysthenem excipio: sed illum jam tum suum fecit Moschus) vel sylvis aut paludibus inaccessis neutiquam muniverit, & ab arte nihil accesserit præsidij, præ omnibus Europæ rebuspublicis Polonia virium imbecillitate laborat.

Quum in hunc modum vero omnis res militaris Polonica sese habeat, cui non patet, imparem esse Poloniam repellendis vel solis Moschis; præsertim postquam non tantum Russica plebs Poloniæ, verum etiam Cosacci ipsi in Czaris imperium transierunt?

Neque vero est quod cogitemus tempora prisca, aut veterum Polonorum in Moschis domandis felicitatem. Plurimum enim decrevit vis Polonica intra paucos annos, præsertim ex quo Zaporovianus miles plebe Russica stipatus Polonos deseruit, quod jam sæpius monuimus. Ex adverso longe melior hodie est ratio Moschicæ militiæ quam fuit olim. Vtpote quum Germanico more signa sequi, ordinem servare, audire disciplinam & quidem sub ducibus Germanis cæperit. Quodque maximum est, hodie sub imperatore est miles ille, juvene belli avido, omni-

bus

bus domi pacatis: quum paulo ante à domino ignavo, & rebus domi vel corruptis vel certe post diuturnum civile bellum fessis, haberetur. Nec enim nunc repetam, quanta Moschorum viribus facta sit accessio per Cosaccos & agrestem Russorum Poloniæ manum.

Non est etiam quod existimes, potuisse Polonos restituere in integrum res suas. *Primo* enim ea utique vis fuit Moschica, isque irruentis mali impetus, ut nisi parato jam & constituto remedio reipubl. interitus haud potuerit averti. In omni mora periculum fuit. dumque deliberassent Poloni de componenda rectius republ. jam perijssent, & in finibus Germaniæ jam hæsisset Moschus.

Is *deinde* fuit status reipubl. Polonicæ, ut nec vitia sua ferre amplius potuerit nec domesticam medicinam admittere. Consultationibus publicis comitiorum quid potuit esse magis confusum, factiosum, & turbulentum? Parum abest quin Græcum illud de ijs affirmare licuerit: ὐδεὶς ὐδενὸς ἀκύει ὐδὲν. Quid magis perniciosum reipubl. quam paucorum Nunciorum terrestrium, quos vocant, obnunciatione, integra Regni comitia reddi interdum irrita? Quanto in vilipendio fuit Regia auctoritas? Quid Regibus tandem reliquum mansit præter tenuem splendorem? Non disputabo nunc, quibus de caussis & per quos ingentem illam jacturam fecerit Regia majestas. Scio enim & à Regibus ipsis illam præcipitatam, & à Regni Ordinibus sensim esse subrutam. At profecto ea est populi illius indoles, ut etsi ferre nequeat dominatum integrum, nequeat tamen etiam ferre integram libertatem, ac proinde nisi Regis dignitate salva ipse salvus esse non possit. Iam cum antehac magistratus sacri pariter profanique libera Regum prudentia constituerentur; quantis factionibus, quantis tumultibus, res sancta & reipubl. summe necessaria jam annos aliquot cæpit involvi! Dixeris nihil perinde rempubl. aliquamdiu turbasse. Ipsa summa judicia laborasse, ut ita loquar, lethaliter, querela publica omnium fuit. Ipsemet Staravolscius non dubitavit inter causas felicium armorum Gustavi Adolphi Regis in Polonos referre, *iram Numinis, ob tot scelera publica impunita.*

Porro in omni populo Polonico credin' fuisse qui serio optarint reipubl. statum qui erat integrum? Mihi vix videtur. *Primum* enim utique religionis obtentu inter sese hostili prope fuerunt Poloni animo, ex quo Sigismundi Regis cura Iesuitæ in Regno illo invaluerunt. Iam à multis seculis scilicet Ruthenica gens, quæ aut Poloniæ Regibus aut Magnis Lithuaniæ Ducibus subest, Græcos ritus sensusque amplexa est, multum à Romanis diversos, quibus populus reliquus fuit addictus. At semper inter illos pacata omnia: nec sacrorum diversitas reipubl. civilis communis studium turbavit. Postea quam Romanus cultus avorum memoria passim terrarum ab erroribus superstitiosis purgatus est, in Polonia quoque numerosa satis multitudo novis illis partibus accessit: non sine aliquo motu quidem, qui tamen intra modum fuit, nec aliquod animorum divortium induxit. Simul vero Sigismundus Rex Iesuitarum consilio & opera sacra profanaque omnia cœpit regere; jam omnia turbari, solis Romanæ superstitionis affectis honores dignitatesque vindicari, diversa sentientes convitijs & contumelijs affici, in eos tanquam hæreticos extrema meritos omnem reliquum populum incendi, omnes urbes Iesuitarum collegijs alliciendæ juventuti idoneis repleri, misero denique Ruthenorum populo atque adeo & Zaporovianis Cosaccis Romanensia illa per vim obtrudi. Vnde ita in partes scissus est populus, ut jam ipsimet reipubl. suæ indignentur partes

quæq;

quæq;.Romanenses enim illi, etsi numero & dignitate reliquis prævaleant, accensi indocto zelo, cum injuria conjunctum existimant quod supersint qui sentiant aliter, præsente felicitate sua neutiquam contenti. Reliqui dolent, deprimi se & honoribus debitis privari tantum ob innoxios sensus. Multo maxime fremunt Rutheni vim passi. Nulla harum partium igitur amare potuit præsentem reipubl. statum, quippe quum nulla non de injuria conquesta sit, quam ex publico statu acceperit.

Lege, sodes, Nicanor, quæ ipsemet Piasecius narrat de Iesuitarum quidem auctoritate apud Sigismundum pag. 300: quemadmodum illi Iesuitæ innumeris contentionibus urbem Rigam ad desperationem adegerint pag. 347: de turbis ex Vnione quorundam Russicorum antistitum cum Papa Romano facta exortis, pag. 139. & 444. & 459. Quo ultimo loco ut & pag. 445. 448. 456. 458 simul disces, Evangelicorum tolerantiæ, sacramentis Regijs dudum confirmatæ, quam sese opposuerint in illo post Sigismundum interregno optimatum Regni primores, quodque illam non admiserint Præsules, nisi addita illa clausula: *salvis juribus Ecclesiæ Catholicæ Romanæ:* quæ quid sibi velit nemini est occultum. Indico duntaxat tibi loca, quæ possis consulere si libet: nec enim mei est instituti hæc omnia plene narrare. Staravolscius non dubitavit affirmare, eo rem rediisse, *ut nemo in Senatum admitti, aut ad minora subsellia vocari quisquam potuerit, nisi Romanæ professionis.* Kobierzyckius vero, quo loco in defuncti Sigismundi laudes se diffundit, *l. 1. Vladislai Principis*, hisce verbis utitur: *Constantissimum maternæ pietatis cultorem habuit Polonia: quam serpente hæreseos contagione leni at efficace* (efficace sane apud ambitiosos, at iniqua & communi omnium libertati adversa) *medicina ad veteris orthodoxæq; religionis revocavit sensum, cum præfecturas & magistratus deferret viris avitæ majorumq; fidei apprime tenacibus: eoq; dominationis arcano* (fuit sane arcanum dominationis, utpote cum hoc ipso unam eamq; majorem partem procerũ zelotarum sibi Rex plurimum devinxerit, exiguo tamen commodo) *retento, hæreses absq; ullo strepitu partim supprimeret, partim memorandæ pietatis exemplo ad pristinum reduceret statum. Et qui potissimam præcipuamq; Senatus partem novo ac recenti addictam dogmati in primordiis regnorum repererat, decedens duos tantum relinqueret, Sigismundum Grudzinium Calissiensem, & Raphaëlem Leszynium Belzensem Palatinos, illum quidem occultiori cuidam sectæ deditum, proindeq; minus noxium; hunc Calvini sequacem, summæ nihilominus probitatis civem patriæq; studentem commodis.*

Pecco forte, Nicanor, quod probare instituam testimonijs illa, quæ omnibus Polonicarum rerum gnaris sunt notissima. Vtile tamen duxi saltim pauca hæc adferre in medium, quo omnis dubitatio tuo animo eximatur, quoniam haud facile soles credere (quæ tui est ingenij probitas) sequiori famæ etsi vulgatissimæ.

Non vero illa tantum ratione dissecta est in partes Polonia, *verum* etiam in universum inter ipsos Equites & Prælatos, quos penes cæteroquin summa est reipubl. pessime convenit. Capita contentionum (sunt autem ponderis haud exigui) legere licet apud Piasecium pag. 444. Neque Equitum caussæ justissimæ à republ. ullum potest esse remedium, quum clerus curiæ Papalis favore se tueatur. Et tamen nemo prudens non videt, illa quæ Episcopi arrogant sibi jura, non posse salva republica admitti.

Quis crediderit *porro*, populum omnem ingenuum

F reliquum

reliquum amasse illam rempublicam, quæ sese exclusit ab honoribus adeundis? Non sane firmo est loco civitas quæ plærosque habet inhonoratos.

Longe vero iniquior est conditio plebis Polonicæ; quia durissima premitur servitute. Ceu jam supra audivimus, plebem agrestem Ruthenorum, ob summas injurias, in ipsos dominos suos arma corripuisse. Multo minus ergo plebs potuit præsentem reipubl. statum amare.

Taceo alias privatas lites, quibus Polonia hodie est refertissima, ipsomet teste Staravolscio: quoniam minus quam reliqua diffidia in publicum nocent. Etiam illa tamen animos ab amore publici status multum avertunt. Nihil etiam dicam de immani luxu pariter & luxuria, quibus ditissima patrimonia brevi absorbentur, & qui ad egestatem sunt redacti ad res novas incitantur. Non tangam quoque illam superbiam: qua factum, ut alios tantum non omnes præ se contempserint, cumprimis ipsos hostes suos. *Minimi sese semper fecisse* Suecos, ultro fatetur Staravolscius. Silebo denique illam ditescendi cupiditatem, quæ aliquamdiu inter Polonos præter solitum exarsit. Prudenter tamen Staravolscius fatetur, illa *cupiditate* hoc effectum, *ut minus publicis rebus modo sint intenti Poloni, & quisq; eorum privato commodo studeat: ex quo procerum assiduæ discordiæ, nobilium inobedientia, aulæ suspiciones, Principis contemptus, rerum neglectus passim.*

Non possum vero non tibi considerandum exponere immodicum illud libertatis studium, qua lue laborat universa Nobilitas Polonica. Nec enim illa veram libertatem denique cupijt, sed in licentiam effusa nec leges amplius nec Regis aut magistratuum jussa audijt: unoquovis plenum suarum rerum arbitrium affectante. Hoc enim est evertere penitus rempublicam & convellere omnem societatem civilem. Certe hisce moribus rempublicam tueri salvam, unum est eorum quæ sunt impossibilia. Nec vero est quod sperare meliora quem jubeant tempora mollia, quæ interdum hisce vitijs laborantes respublicas aliquamdiu sustentant. Simul enim vel domi vel foris gravior aliquis motus exoritur, respublicæ ejusmodi illico collabascunt. Perinde atq; domus aliqua aut navis lacera cælo benigno quidem superest & mentitur aliquod robur; tempestati tamen mox succumbit.

Atqui tantis morbis laborantem Poloniam invasit immani multitudine Moschus. Qui potuisset itaque non illa tota in tam potentis hostis ditionem pervenire? Et vero pene omnem Lithuaniam, & Russiæ Polonicæ plæraque, inusitata armorum felicitate, spacio temporis perexiguo Moschus jam subegit. Nec potuerunt Poloni dissimulare suam imbecillitatem, maximum ruentibus suis rebus præsidium à Tataro, capitali gentis hoste, exspectando.

Iam ante ostendi, in tanto discrimine & tam præsente, rempublicam suam non potuisse Polonos ita emendare ut esset par tuendis reliquis. Non obscurum vero est etiam ex ijs quæ in medium attuli: etiamsi tempus hoc admisisset correctionem; mores tamen eos esse, eoque rediisse Polonica omnia, ut nisi vi adhibita respublica quo par est modo componi haud potuerit. Numquid enim cui fiat verisimile, homines illis moribus & institutis non tinctos, non imbutos, sed plane immersos, innutritosque, sponte sua, boni publici caussa, mutaturos illa sibi adeo accepta, laudata, usitata? Alienum est hoc ab omni humano ingenio. Et vero quis illis persuadeat

suadeat, saltim improbum esse illud libertatis studium quo ducuntur? Vtque multis hoc persuadeas, cum paucissimi quid expediat publice, præ inani cupiditate privatæ rei, intelligant, saltim apud plurimos doctrina sola nihil effeceris. Sed & qui intelligunt bona malaque, tamen raro ea sunt virtute, ut quæ intelligunt sectentur.

Vi ergo quadam opus omnino fuit reipubl. Polonicæ si corrigi debuit. Vi, inquam. Nec vero tales rerumpubl. morbos nisi vi sanaveris. Certe ut corporis ita & reipublicæ mala quædam ferrum & ignem exigunt: molli aut lenta medicina exasperantur augescuntque.

Cæterum nec domi (in ipsa inquam Polonia) partis alicujus, fuit vis par illi carcinomati edomando. Non Regis sane, non alicujus Nobilium ordinis illa fuit potentia. Vtq; fuisset; attamen num pars victrix fuisset omnia ex usu publico compositura, per profecto est incertum. Vt sequiora quæque suspicemur, movent nos plærorumque mores efferi.

Quicquid hujus sit, non potuisse amplius Polonos Moschorum potentiæ resistere, ac proinde futurum brevi fuisse, ut omne illud Germaniæ latus barbaræ Moschorum tyrannidi & Tatarorum incursibus nudaretur, haud dubie, perspecta penitius Polonorum republ. etiam tu, Nicanor, jam confiteberis. Cave, vero, dubites, Suecorum consilio & viribus imposterum ab illo quidem immenso periculo nos tutos fore. Favet illorum conatibus altissimum Numen: ceu palam est. Præest Rex, pietate non fucata, prudentia, dexteritate agendarum rerum, animi generositate & fortitudine, vigilantia, modestia, benignitate, clementia, nemini eorum quos hic sol vidit rebus magnis gerendis pares, secundus. Huic ad manum Senatus fidelis, gnavus, cautus; exercitus bellandi vetus, obsequens, numero magnus, virtute maximus, semper victor, nunquam victus. Abunde est prudentiæ ad componendam feliciter rem Poloniæ: abunde potentiæ ad improbos & refractarios coërcendos. Quanto magis junctis Sueciæ viribus idonea imposterum erit Polonia, procul abigendis Moschis, Tataris, alijsq; barbaris! Non sine caussa profecto jam tum Constantinopoli trepidatur ad hanc potentiam. Certe non major fuit Alexandri vis, qua Persis superatis omnem Asiam domuit. Et ex illis ad Pontum locis Gothi quondam Macedoniam, Græciam, & Asiam populati sunt.

Legi quidem nuperrimi Polonorum Legati Christophori Przimski orationem, ad Regem Carolum Gustavum habitam: qua tumidus orator ille etiam hoc persuadere voluit, non posse feliciter Poloniam cum Suecia conjungi, quod *distinctissima sint regna: divisisse naturam mari: dissociasse constitutionem imperij & religionem: discrepare legibus, moribus, habitu, lingua: in nullo sibi populos hosce esse similes nisi ferocia discordiarum omnium fomite.* Non potui vero non ridere hæc à Polono eoque Casimiri Regis Legato, dici: quum tamen jam sexaginta prope annos perpetuos Polonorum Reges affectaverint in Suecos imperium, & Polonici Regni Proceres Regum suorum illa desideria consilio, ære, milite juverint: imo cum in suam rempublicam receperint Poloni ipsi olim, & Russos institutis sacris pariterprofanisque multum alienos, & Borussos Livonosq; lingua & moribus semper, hodie etiam religione diversos, & Lituanos denique cum adhuc fœda barbarie & paganismo essent collutulati.

Distinctiones ejusmodi obstare constituendæ reipublicæ

blicæ alicui absolutissimæ omnibusque numeris perfectæ, fateor. At illam ut voto optare licet, ita assequi non licet. Platonicæ civitatis ea felicitas fuerit. De illa condenda nulla hodie deliberatio est. Gentes non minus atque Poloni sunt & Sueci, mari divisas & institutis differentes, in unum reipubl. corpus sic satis feliciter posse concrescere, jam à plurimis seculis inter omnes homines usu compertum est. Ad *linguam moresque* alienos addiscendos ipsi Poloni longe sunt aptissimi. Non dubitavit sane eorum ingenium hoc nomine commendare ipsemet Starovolscius: *quod non solum ad convictum atque familiaritatem quorumlibet faciles, verum etiam ad mores & imitationem eorum cum quibus vivunt, externorum præsertim, sint flexibiles;* quod item *libenter peregrinentur, & earum gentium linguas ad quas perveniunt cupide & facile addiscant.* Non sane *vel in medio Latio tam multos reperiri cum quibus Latine possis loqui* (quod idem dicit) verissima Poloniæ laus est. Vt *mores* aut *habitus* aut *leges* omnium ijdem sint, non est necessum in republica, qualem constituere vulgo solemus. Satis ergo fuerit; si imposterum uterque populus conveniat in legibus, quæ utriusque salutem bonumque commune attinent. Nec ea est *ferocia* Suecorum (quod Prsimsky forte existimat) quæ Polonum non ferat. Germanicus genti animus est: qualem in Prussis & Livonibus Poloni utique non sunt aversati. Ne Polonorum quidem ea *ferocia* fuit, ut non ultro sibi expetierint Regem olim quidem Lithuanum Iagellonem, non adeo pridem Henricum Vallesium Gallum, Stephanum Bathorium Hungarum, Sigismundum Suecum: imo non passi sint per aliquot centum annos Germaniæ nostræ Reges sibi dominari. Quod si quorumdam major hodie

hodie est *ferocia*, cogitemus vetus illud:

Nemo adeo ferus est qui non mitescere possit.

Non desunt remedia compescendæ ferociæ, & mitigandis superbis pectoribus.

Maximum concordiæ statuminandæ obstaculum videtur fore Papalem *religionem*, qua plærorumque procerum aliorumque animi fascinati sunt. At vero jam audivisti, Nicanor, plurimis seculis, Russos Græcis sacris addictos cum Polonis Latinorum rituum asseclis pacate in unam rempubl. coaluisse: inter eosdem porro Polonos & Protestantes sic satis bene convenisse: donec Iesuitarum magisterio in odium omnium diffidentium multi Polonorum incensi sunt. Non diffiteor, manente illo amaro zelo, sinceram aliquam animorum unionem haud sperari posse. Potest vero & ille in concordiam paulatim temperari modo non uno, tantum si removeantur è medio illi incendiarij. Nec vero fortassis fiet hoc invitis multum Polonis ipsis: utpote quum jam ante hos quadraginta annos idem agitaverint procerum complures, quod libri tunc editi docent: & *annui reditus habeant* quidem illi magistri, *plus quadringentis millibus, tanto sumptu tamen tamque insano, oratorem nullum, Historici Politici ne umbram quidem, Semitheologastros Scholasticos aliquot, Philosophum sesquialterum, qui non dicere sed dictare tantum sciat, habeant,* quod ipsa Academia Cracoviensis illis publico libro exprobravit.

Sed non est quare nos, Nicanor, ea cura mordeat. Deus qui inusitata felicitate Suecorum arma hactenus fortunavit, Serenissimo Regi ejusque prudentissimo Senatui consilia componendæ reipublicæ non denegabit. Et vero quidni hodie præstent Suecones Gothique, quod olim

olim æterna cum nominis laude Westrogothi Ostrogothique in Italia Hispania & alibi præstiterunt? Imo quod Gothi quondam effecerunt in ipsis illis Polonici hodie Regni provinciis. Ex Iornande sane discimus, Gothos simul trans Vistulam migraverunt, gentem Spalorum (quæ est ipsa nostra Polonorum trans Vistulam tunc habitans) victricibus armis superasse, & denique Hermanerico Rege (quo tempore Gothi Russiam rubram, & Walachiam incoluerunt,) omnes populos inter mare Balthicum, Euxinum pontum & Danubium suo imperio subjecisse. Nec tamen est quare hisce antiquis exemplis optima quæque nunc sperare te jubeam, cum alia sint ad manum recentissima. Ego potius quoniam tuis dubitationibus, nisi fallor abunde satisfeci, & jam modum pene excessi epistolæ, tandem desino. Deum autem veneror, ut pergat favere victricibus inclyti populi armis, nobisque Germanis integram servet tranquillitatem. Vale. VI Kal. Novembr.

CIↃ IↃC LV.

FINIS.

—— Arma ferenti

Omnia dat qui justa negat.